

Голєва А.О.,

завідувач науково-методичного центру
медіаінформаційного забезпечення освіти
Комунального закладу «Інститут післядипломної педагогічної освіти
Чернівецької області»

Качмар Ю.Ю.,

Василіка К.О.,

методисти науково-методичного центру
медіаінформаційного забезпечення освіти
Комунального закладу «Інститут післядипломної педагогічної освіти
Чернівецької області»

МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ВПРОВАДЖЕННЯ МЕДІАГРАМОТНИХ ПРАКТИК В ОСВІТНІЙ ПРОЦЕС У 2025/2026 Н.Р.

У сучасному світі, насиченому інформацією, медіаграмотність стала однією з ключових компетентностей, необхідних кожному громадянину. Уміння критично сприймати медіаконтент, аналізувати джерела, розрізняти факти й маніпуляції, безпечно поводитися в інформаційному середовищі – усе це є важливими навичками, які потребують цілеспрямованого формування з раннього віку. Саме тому інтеграція елементів медіаграмотності в освітній процес набуває особливої ваги та актуальності, зокрема в умовах інформаційної війни, яку переживає українське суспільство.

Водночас важливо відзначити, що за останні роки в Україні вже зроблено чимало для розвитку медіаосвіти та залучення педагогів до цього процесу: розроблено державну Стратегію розвитку медіаграмотності до 2026 року [17], створено навчальні програми та різноманітні онлайн-курси, напрацьовано інтерактивні матеріали для роботи з учнями тощо. У цьому процесі активно беруть участь державні інституції, громадські організації, міжнародні партнери. Педагогічна спільнота демонструє високу зацікавленість у темі, а практика впровадження елементів медіаграмотності в освітній процес – від дитячих садочків до ЗВО – постійно розширюється. У 2025/2026 навчальному році ця робота має набути ще більш системного і практичного характеру з урахуванням сучасних викликів, потреб учнівства та наявних ресурсів.

З огляду на актуальність теми медіаграмотності, збільшення інтересу до неї серед різних верств населення, розвиток технологій тощо можемо виділити певні тенденції та тренди у сфері медіаграмотності, зокрема ті, які найбільш релевантні для українського інформаційного ландшафту. Розгляньмо, як ці тенденції проявляються в освітній галузі та як педагоги можуть реалізувати їх в освітньому процесі.

1. Медіаграмотність для всіх і для кожного

Підвищення кіберграмотності й інформаційної грамотності громадян є одним із напрямків державної політики в Україні. Так на вседержавному рівні впроваджено проведення всеукраїнських уроків із кібербезпеки та медіаграмотності, уроків єдності, а у 2021 році Міністерство культури та стратегічних комунікацій України заснувало *національний проєкт з медіаграмотності «Фільтр»* [13].

Одним із успішних надбань цього проєкту стало щорічне проведення *Національного тесту з медіаграмотності* [14]. У 2024 році Національний тест з медіаграмотності пройшли понад 76 тисяч українців. Тест проводять у рамках Глобального тижня медіаграмотності,

який проходить кожного року у другій половині жовтня. Рекомендуємо педагогам долучатися до проходження тесту у 2025 році та заохочувати до цього своїх учнів.

Водночас спостерігаємо тенденцію до появи в Україні медіаграмотних проєктів і ініціатив, які охоплюють окремі категорії громадян, та створення матеріалів, проведення досліджень вузького спрямування. Наприклад, для військовослужбовців був запущений навчальний курс із кібербезпеки у застосунку «Армія+». А науково-популярне видання «Куншт» розпочало реалізацію проєкту для старшокласників «ПРУФ (підліткова редакція українських фактчекерів)».

Освітняни також залишаються пріоритетною категорією, залученою до медіаграмотних ініціатив. Так в Україні триває реалізація проєкту «Вивчай та розрізняй: інфомедійна грамотність в освіті», який орієнтований саме на педагогічну спільноту. Щороку навесні та восени проводиться черговий набір учасників. І якщо раніше до участі в проєкті запрошували насамперед педагогів суспільно-гуманітарних дисциплін, то з кінця 2024 року учасниками можуть стати вчителі всіх предметів.

Зареєстровані учасники проходять навчання та отримують доступ до матеріалів, розроблених експертами проєкту. Також у рамках проєкту регулярно проводяться різноманітні тренінги, воркшопи, вебіари для педагогів.

Також суттєву підтримку педагогам надає Академія української преси [2]. Під егідою академії було створено чимало навчальних підручників і методичних посібників з медіаосвіти на допомогу педагогам, які хочуть інтегрувати медіаграмотні практики у викладання своїх предметів. На сайті АУП регулярно поповнюється новими матеріалами вкладка «Наші видання» [8].

2. Медіаосвітні втрати

«Розвиток медіаграмотності в суспільстві починається із закладу освіти», – зазначає Максим Запорожченко, менеджер медіаосвітніх програм Академії української преси, завідувач центру цифрової освіти та медіакультури Миколаївського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти [3].

Тож коли ми сьогодні говоримо про освітні втрати, маємо розуміти, що ця проблема стосується і медіаосвіти. Освітні втрати з медіаграмотності в Україні стали особливо помітними внаслідок повномасштабної війни. Порушення освітнього процесу, емоційне виснаження, вимушене переміщення учнів і вчителів, а також зменшення доступу до якісних освітніх ресурсів призвели до того, що значна частина дітей і підлітків залишилася без систематичного розвитку критичного мислення та навичок роботи з інформацією. На цьому тлі посилилася вразливість молоді до дезінформації, маніпуляцій і шкідливого контенту, зокрема в соціальних мережах і месенджерах.

Щоб подолати ці освітні втрати, необхідно системно впроваджувати медіаосвіту в шкільні та позашкільні програми. Цьому сприятиме і вибір курсів з медіаграмотності для варіативної складової навчального плану закладу освіти, і інтеграція елементів медіаосвіти в предмети базового навчального плану.

Сьогодні є *три модельні навчальні програми з медіаграмотності*, які отримали гриф Міністерства освіти і науки України «Схвалено для використання в освітньому процесі»:

- програма «Основи медіаграмотності. 5-6 класи» (авт. О. Мокрогуз) [10];
- програма «Основи медіаграмотності. 7-8 класи» (авт. О. Мокрогуз, О. Желіба) [11];
- програма «Основи медіаінформаційної грамотності. 10-11 класи» (авт. О. Мокрогуз, О. Желіба) [12].

Водночас інтеграція медіаграмотних практик у щоденний освітній процес є не менш дієвою, адже навчання базових навичок медіаграмотності є частиною наскрізних компетентностей, закладених у концепцію Нової української школи. Зараз є багато ресурсів, навчальних матеріалів і проєктів, які можуть бути помічними для вчителя в цьому питанні.

Для вашої зручності й систематизації корисних ресурсів ми зібрали *тулкіт, тобто набір інструментів, з медіаграмотності* [18]. У тулкіті ви знайдете навчальні програми,

посібники, корисні ресурси для самоосвіти, ідеї для медіаграмотних уроків тощо. Плануємо і надалі наповнювати його новими матеріалами.

Також педагогам не варто забувати і про підвищення власної медіакомпетентності. Тому звертаємо вашу увагу на реліз оновленого й доповненого *онлайн-курсу з медіаграмотності «Very Verified 2.0»*, який створений міжнародною організацією IREX спільно зі студією онлайн-освіти EdEra в межах проєкту «Вивчай та розрізняй: інфомедійна грамотність в освіті». Курс пояснює, як орієнтуватися в інформації довкола, розпізнавати маніпуляції, мову ворожнечі, дезінформацію, пропаганду та бути стійкими до них. Пройти курс можна безкоштовно [15].

3. Травматизувальна медіаосвіта

«Медіа не можуть не повідомляти важливу для життєвих рішень інформацію, не можуть не висвітлювати війну й зумовлені нею трагедії [...] Разом із тим відбувається медіатравматизація, ретравматизація, повторне переживання воєнних жахів, спровоковане медіапродукцією. [...] Медіапсихосвіта як частина інфомедійної грамотності – дуже на часі. Медіаосвіта стає не лише практикою формування медіаграмотності, але й практикою, яка сприяє посттравмівному зростанню, дає ресурси долання і єднання, сили витримати війну і відновлюватися», – стверджує Любов Найдьонова, докторка психологічних наук, заступниця директора Інституту соціальної та політичної психології НАПН України [3].

Тож чимало медіаосвітян відзначають посилення роботи в новому напрямку, спрямованому на збереження ментального здоров'я громадян у споживанні емоційно важкого медіаконтенту під час війни, протидію медіатравмі та розвиток здорового медіаспоживання.

Так на допомогу педагогам у межах проєкту «Вивчай та розрізняй: інфомедійна грамотність в освіті» було розроблено *гайд «7 кроків до здорового медіаспоживання під час війни»* для протидії медіатравмуванню і шкоді, яка може бути нанесена через споживання інформації [1]. У посібнику запропоновані практичні кроки до збереження ментального здоров'я вчителів і учнів, а також містяться поради і практики, спрямовані на розвиток здоров'язберезувальної медіакомпетентності.

Окрім цього, у рамках Всеукраїнської програми ментального здоров'я «Ти як?» створено *посібник з порадами щодо здорового медіаспоживання під час війни* [16].

Також радимо фахівцям психологічної служби закладів освіти звернути увагу на діагностування медіатравми в дітей і підлітків. Чимало тематичних матеріалів на допомогу можна знайти на *онлайн-ресурсі «Медіапсихологія і медіаосвіта»* відділу психології масової комунікації та медіаосвіти Інституту соціальної та політичної психології НАПН України [9]. Працівники відділу наразі реалізують всеукраїнський дитячо-батьківський проєкт «Протидія медіатравмі в складі травматизації війною», що має на меті створити технологію діагностики медіатравми дитини, якою зможуть користуватися всі психологи закладів освіти в дистанційному форматі.

4. ІІІ-грамотність

У кінці 2024 року команда Національного проєкту з медіаграмотності «Фільтр» представила аналітичний звіт про вплив штучного інтелекту на розвиток медіаграмотності [5]. У ньому авторки зазначають, що «з одного боку, ІІІ сприяє персоналізації, надаючи користувачам можливість швидше знаходити потрібну інформацію, покращує користувацький досвід [...]. З іншого боку, ІІІ створює значні проблеми для інформаційної та медійної грамотності, серед яких: алгоритмічні упередження, викривлення інформації, поширення дезінформації тощо». Фахівчині зауважують, що ІІІ-грамотність, яку можна розглядати як частину медіаграмотності, нині актуальніша, ніж будь-коли.

Також у щорічному дослідженні Індекс медіаграмотності українців за 2024 рік вперше презентовано окремий субіндекс «Штучний інтелект» [6]. Результати дослідження демонструють, що рівень ІІІ-грамотності українців суттєво нижчий, ніж загальний рівень

медіаграмотності: лише 24% опитаних виявили високий або вищий за середній рівень обізнаності про роботу ШІ, коли такі ж рівні загальних медіаграмотних навичок демонструють 72% респондентів.

Хоч штучний інтелект уже стрімко проникає в різні сфери нашого життя, та насправді не так багато українців мають чітке розуміння того, як діє ШІ, як із ним працювати, які його переваги і які виклики він створює. Покращення цієї обізнаності – найкращий спосіб для протидії ризикам, які провокує хаотичне і нерегульоване використання ШІ.

Міністерство цифрової трансформації України спільно з Міністерством освіти і науки України розробило *інструктивно-методичні рекомендації щодо запровадження та використання технологій ШІ в закладах загальної середньої освіти* [7]. Засновані на найкращих міжнародних практиках, зібрані поради мають на меті ознайомити вчителів та учнів із правилами безпечної та ефективної інтеграції ШІ в освітні процеси.

Крім того, в Україні функціонує платформа «Штучний інтелект і дезінформація» від Інституту інноваційного врядування [19]. Тут розміщено різні просвітницькі матеріали для підвищення ШІ-грамотності серед суспільства та для пояснення того, як технології ШІ можуть бути використані для поширення дезінформації

Також Міністерство освіти і науки України, Академія української преси, EdEra, Google тощо регулярно організовують різноманітні безкоштовні тренінги, курси, інтенсиви для освітян, які хочуть освоїти інструменти штучного інтелекту. Рекомендуємо слідкувати за анонсами, долучатися до навчальних заходів і підвищувати свою ШІ-грамотність.

Тож у 2025/2026 навчальному році впровадження медіаграмотних практик в освітній процес залишається одним із ключових напрямів розвитку сучасної української освіти.

Педагоги мають змогу опиратися на:

- актуальні державні стратегії та модельні програми;
- якісні освітні ресурси, створені українськими та міжнародними організаціями;
- практичні інструменти для щоденної роботи з учнями різного віку.

Серед головних акцентів цього року:

- подолання освітніх втрат з медіаграмотності;
- підтримка ментального здоров'я через травмацілювальні підходи медіаосвіти;
- розвиток ШІ-грамотності в межах інформаційної освіти.

Послідовне й гнучке впровадження елементів медіаосвіти сприятиме формуванню критичного мислення, медійної обізнаності й стійкості до дезінформації серед учнівської молоді. Запропоновані методичні матеріали та ресурси можуть стати дієвою основою для цього процесу.

Список використаних джерел та літератури

1. 7 кроків до здорового медіаспоживання під час війни : посібник для вчителя / О. Вознесенська, Н. Дятел, Л. Найдьонова, О. Тараненко, Н. Умеренкова. IREX в Україні, 2024. 147 с. URL: <https://drive.google.com/file/d/1YnXv8Wxh55f4-FQ8Mqn5RHP6Co-JJKu4/view> (дата звернення: 30.05.2025).

2. Академія української преси. URL: <https://www.aup.com.ua/> (дата звернення: 30.05.2025).

3. Баранівська М., Поліковська Ю. Медіатравма, освітні втрати, ШІ. Чому медіаграмотність має бути базовою навичкою. *Детектор медіа. Media Sapiens*. URL: <https://ms.detector.media/trendi/post/37177/2025-01-10-mediatravma-osvitni-vtraty-shi-chomu-mediagramotnist-maie-buty-bazovoyu-navychkoyu/> (дата звернення: 30.05.2025).

4. Баранівська М., Поліковська Ю. Штучний інтелект, телеграм, повернення політики. Головні виклики 2025 року. *Детектор медіа. Media Sapiens*. URL: <https://ms.detector.media/>

trendi/post/37128/2025-01-06-shtuchnyy-intelekt-telegram-povernennya-polityky-golovni-vyklyky-2025-roku/ (дата звернення: 30.05.2025).

5. Вплив штучного інтелекту на розвиток медіаграмотності : звіт. URL: <https://filter.mkip.gov.ua/wp-content/uploads/2024/12/shi-zvit.pdf> (дата звернення: 30.05.2025).

6. Індекс медіаграмотності українців: 2020-2024 : аналітичний звіт за результатами комплексного дослідження. URL: <https://detector.media/doc/images/news/archive/2021/240621/2024-mli-ukr-full.pdf> (дата звернення: 30.05.2025).

7. Інструктивно-методичні рекомендації щодо запровадження та використання технологій штучного інтелекту в закладах загальної середньої освіти : проект. URL: https://thedigital.gov.ua/storage/uploads/files/page/community/docs/Інструктивно_методичні_рекомендації_щодо_ШІ_в_ЗЗСО.pdf (дата звернення: 30.05.2025).

8. Каталог видань. Академія української преси. URL: <https://www.aup.com.ua/book-review/> (дата звернення: 30.05.2025).

9. Медіапсихологія і медіаосвіта. Відділ психології масової комунікації та медіаосвіти Інституту соціальної та політичної психології НАПН України. URL: <http://mediaosvita.org.ua> (дата звернення: 30.05.2025).

10. Мокрогуз О.П. Модельна навчальна програма «Основи медіаграмотності» (5-6 класи) для закладів загальної середньої освіти / за ред. О.В. Волошенюк, В.Ф. Іванова, Р.І. Євтушенко. Київ : Академія української преси, Центр вільної преси, 2023. 25 с. URL: https://www.aup.com.ua/wp-content/uploads/2021/10/Osnovy_MG_2021final.pdf (дата звернення: 30.05.2025).

11. Мокрогуз О.П., Желіба О.В. Модельна навчальна програма інтегрованого міжгалузевого курсу «Основи медіаграмотності» (7-8 класи) для закладів загальної середньої освіти / за ред. О.В. Волошенюк, В.Ф. Іванова, Р.І. Євтушенко. Київ : Академія української преси, Центр вільної преси, 2023. 28 с. URL: https://medialiteracy.org.ua/wp-content/uploads/2022/09/Model_Program_2022_web.pdf (дата звернення: 30.05.2025).

12. Мокрогуз О.П., Желіба О.В. Основи медіаінформаційної грамотності для 10-11 класів : навчальна програма / за заг. ред. В.Ф. Іванова. Київ : Академія української преси, Центр вільної преси, 2024. 38 с. URL: <https://medialiteracy.org.ua/osnovy-mediainformatsijnoyi-gramotnosti-10-11-klasy-navchalna-programa/> (дата звернення: 30.05.2025).

13. Національний проект з медіаграмотності «Фільтр». URL: <https://filter.mcsc.gov.ua/> (дата звернення: 30.05.2025).

14. Національний тест з медіаграмотності. Національний проект з медіаграмотності «Фільтр». URL: <https://filter.mcsc.gov.ua/projects/natsionalnyy-test-z-mediahramotnosti/> (дата звернення: 30.05.2025).

15. Онлайн-курс з медіаграмотності «Very Verified 2.0». URL: <https://study.ed-era.com/uk/courses/course/6177> (дата звернення: 30.05.2025).

16. Поради щодо здорового медіаспоживання під час війни : посібник. URL: <https://drive.google.com/file/d/1IROd1S0XBLLAeyiP7hO0oDJi7a6EJXn/view> (дата звернення: 30.05.2025).

17. Стратегія Міністерства культури та інформаційної політики України з розвитку медіаграмотності на період до 2026 року. URL: <https://filter.mkip.gov.ua/wp-content/uploads/2024/06/the-strategy-of-the-ministry-of-culture-and-information-policy-of-ukraine-for-media-literacy-development-until-2026.pdf> (дата звернення: 30.05.2025).

18. Тулкіт з медіаграмотності. НМЦ медіаінформаційного забезпечення освіти. URL: <https://wool-ease-276.notion.site/1f8a6253322d8055a1fcd8f81eefb796> (дата звернення: 30.05.2025).

19. Штучний інтелект і дезінформація. Інститут інноваційного врядування. URL: <https://ai.instingov.org/> (дата звернення: 30.05.2025).